

CD – ROM Προκλήσεις και προοπτικές

Της

Εύας Σεμερτζάκη-Κούτρα

(Βιβλιοθηκονόμος, M.S
Τράπεζα Ελλάδος)

Το 59ο ετήσιο συνέδριο της IFLA στη Βαρκελώνη κατά γενική παραδοχή ήταν επιτυχημένο, όπως δείχνουν τα άρθρα και οι απολογισμοί που γράφονται σε σχετικά περιοδικά.

Εκτός από τις συνήθεις διαλέξεις πραγματοποιήθηκαν workshops, μεταξύ των οποίων ένα με τίτλο: "CD-ROM, προκλήσεις και δυνατότητες: θέματα που αφορούν τους βιβλιοθηκονόμους." Μέσα από τις σχετικές εισηγήσεις έγινε σαφές πόσο εύχρηστη, δημοφιλής και διαδεδομένη είναι η νέα αυτή εφαρμογή της τεχνολογίας, αλλά και πώς έφθασε και ξεπέρασε την "παλαιότερη" τεχνολογία της online αναζήτησης.

Οι εισηγητές προέρχονταν όχι μόνο από το χώρο των βιβλιοθηκών (βιβλιοθηκονόμοι και καθηγητές βιβλιοθηκονομίας), αλλά και από το χώρο "κατασκευής" των CD-ROM και αντιπρόσωποι διεθνών οργανισμών (UNESCO).

Το θέμα των CD-ROM προσεγγίστηκε από διαφορετικές οπτικές γωνίες: σύγχρονες τάσεις, θέματα τιμών και θεματικής κάλυψης, τελικός χρήστης, παροχή καλύτερων υπηρεσιών, καθιέρωση προτύπων, εμπειρία από τη χρήση τους, εναλλακτικές λύσεις και μελλοντικές εξελίξεις.

Η τεχνολογία των βιβλιογραφικών CD-ROM εισήχθη στο χώρο της Βιβλιοθήκης το 1985 προσφέροντας απεριόριστη έρευνα με σχετικά χαμηλό κόστος. Κατασκευάστηκαν βιβλιογραφικές βάσεις, όπως Medline, Eric, Dissertation Abstracts, που ήταν ήδη γνωστές σε έντυπη μορφή. Τα νέα μέσα σύντομα κατέκτησαν τους αναγνώστες.

I. Πλεονεκτήματα

Τα πλεονεκτήματα από τη χρήση των CD-ROM είναι έκδηλα τόσο για τη βιβλιοθήκη όσο και για το χρήστη.

α. Βιβλιοθήκη

1. Επειδή συνδέονται με τον OPAC (αυτοματοποιημένο κατάλογο), συντελούν στη βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών της βιβλιοθήκης προς τους χρήστες, καθώς επιτρέπουν την πρόσβαση σε μεγαλύτερο όγκο πληροφοριών και σε νέες πληροφορίες που είτε δεν ήταν διαθέσιμες σε έντυπη μορφή, είτε ενώ διετίθεντο online, το κόστος σύνδεσης ήταν αρνητικός παράγων για την έρευνα.

2. Ενεργοποιείται και αξιοποιείται η συλλογή της βιβλιοθήκης, επειδή μέσα από τη βιβλιογραφική βάση ανακαλύπτονται άρθρα αλλά και βιβλία που διαφορετικά θα ήταν δυσκολότερο να εντοπιστούν.

3. Μειώνεται η χρήση του εντύπου όταν αυτό περιέχει όμοιο υλικό με εκείνο του CD-ROM (βιβλιογραφίες και πλήρες κείμενο).

4. Παρέχουν τη δυνατότητα σύνδεσης με δίκτυο και με το σύστημα αυτοματοποίησης της βιβλιοθήκης.

5. Δίνουν την ικανοποίηση στο προσωπικό της βιβλιοθήκης ότι παρέχει ποιοτική εξυπηρέτηση στους αναγνώστες.

β. Χρήστες

1. Οι χρήστες μπορούν να "ξεφυλλίσουν" τα CD-ROM αγνοώντας άλλες πηγές, χωρίς τους χρονικούς περιορισμούς που θέτει η online αναζήτηση εξαιτίας του κόστους.

2. Επειδή είναι φιλικά στο χρήστη, του δίνουν την ικανοποίηση (όπως αποδεικνύεται από έρευνες) ότι είναι σε θέση να εντοπίσει μόνος του πηγές για την έρευνά του, χωρίς να χρειάζεται την άμεση επίβλεψη- παρά μόνο τη συμβουλή- του βιβλιοθηκονόμου. Ο τελευταίος μπορεί να αξιοποιήσει το χρόνο του αποτελεσματικό-τερα και αποδο-

τικότερα.

3. Άλλες έρευνες δείχνουν ότι οι πιο φανατικοί και συχνοί χρήστες των CD-ROM είναι τα νεαρά σε ηλικία άτομα που βρίσκονται πιο κοντά στην τεχνολογία των computers.

Οι αναγνώστες βέβαια μέχρι να προσαρμοστούν στη χρήση των CD-ROM μπορεί να απογοητευτούν ή να δυσαρεστηθούν, ιδιαίτερα μάλιστα αν δε συμβουλευτούν τους βιβλιοθηκονόμους και χρησιμοποιήσουν λάθος βάση.

Επειδή ο αναγνώστης δεν έχει χρόνο για εκπαίδευση, αλλά επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τη βάση εύκολα, γρήγορα και απλά, οι εταιρείες τείνουν να ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του, κατασκευάζοντας βάσεις απλές στη χρήση με βοήθεια "επί της οθόνης." Στόχος τους είναι το KISS: "keep it simple, stupid" ("διατήρησέ το απλό, ανόητε": R.Rietdyk, Αντιπρόεδρος της Silver Platter).

Πέρα από τις εταιρείες, η εκπαίδευση των αναγνωστών για τη χρήση των CD-ROM εναπόκειται στο προσωπικό της βιβλιοθήκης. Πρέπει να τους εξηγήσουν τους περιορισμούς και τις τυχόν απογοητεύσεις από την έρευνα, να τους διδάξουν πώς να πλοηγηθούν μέσα από διαφορετικά βήματα στο τελικό αποτέλεσμα της έρευνάς τους. "Να τους βοηθούν να ψαρεύουν αλλά να μην τους δίνουν έτοιμο το ψάρι" (M.Taladriz Mas, Πανεπιστήμιο Carlos III, Μαδρίτη). Για να είναι όμως σε θέση να ενημερώνουν τους αναγνώστες, θα πρέπει να ενημερώνονται για τις εξελίξεις των CD-ROM.

γ. Οικονομικά οφέλη

Τα CD-ROM είναι συμφερότερη οικονομικά λύση σε σχέση με την online έρευνα, επειδή δεν υπάρχει το εμπόδιο του κόστους των τηλεπικοινωνιών. Η βιβλιοθήκη καταβάλλει το αντίτιμο της συγκεκριμένης ετήσιας συνδρομής, χωρίς αυτό να εξαρτάται από τον αριθμό των αναζητήσεων και το χρόνο σύνδεσης για κάθε αναζήτηση.

II. Μειονεκτήματα - προβλήματα

1. Η βιβλιογραφική βάση που κατέχει

η βιβλιοθήκη είναι λογικό να περιέχει τίτλους που δεν υπάρχουν στη συλλογή της. Επομένως δημιουργείται η ανάγκη διαδανεισμού μεταξύ βιβλιοθηκών, που συνεπάγεται καθυστέρηση στην παραλαβή των άρθρων και στην άμεση εξυπηρέτηση του αναγνώστη. Αυτό βέβαια δεν ισχύει όταν η βιβλιοθήκη αγοράζει βάση πλήρους κειμένου, επειδή το άρθρο βρίσκεται μέσα σ'αυτήν.

2. Από τη στιγμή της έκδοσης του άρθρου σε έντυπο περιοδικό μέχρι τη στιγμή της ενσωμάτωσής του στο CD-ROM, μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα 1-3 μηνών. Αυτή η

αδυναμία άμεσης ενημέρωσης σε σχέση με το online, ιδιαίτερα για εφημερίδες και φυλλάδια, αποτελεί αρνητικό στοιχείο για τα CD-ROM. Σ'αυτή την περίπτωση προτιμάται το online, ενώ για ιστορικούς και ερευνητικούς σκοπούς προτιμάται το CD-ROM. Κατά συνέπεια η βιβλιοθήκη δεν μπορεί να ακυρώσει τις συνδρομές έντυπων περιοδικών. Η λύση της διακοπής συνδρομών περιοδικών για να αποταμιευτούν χρήματα για αγορά CD-ROM είναι κρίσιμη. Χαρακτηριστικά παρατηρεί ο L.Nondal (Βιβλιοθήκη της Σχολής Επιχειρήσεων της Κοπεγχάγης) ότι "η εισαγωγή των βάσεων CD-ROM στις... βιβλιοθήκες μπορεί να είναι η εισαγωγή ενός Δούρειου Ίππου."

3. Ενώ τα μηχανήματα που υποστηρίζουν το CD-ROM είναι σχετικά φθηνά, το μεγαλύτερο κόστος βρίσκεται στην αγορά της βάσης, που αυξάνεται όταν περιέχει πλήρες κείμενο. Αλλά επιπλέον πρέπει να συνυπολογιστούν οι δαπάνες συντήρησης των μηχανημάτων, η τεχνική υποστήριξη, η δυνατότητα αντιμετώπισης ανωμαλιών, όπως και το αφανές κόστος της εκπαίδευσης των μελών του προσωπικού της βιβλιοθήκης που θα ασχοληθούν με το νέο υλικό και θα λάβουν την ενημέρωση των χρηστών.

Έρευνες δείχνουν ότι αυξάνεται η δουλειά και των αναγνώστων και των βιβλιοθηκονόμων με την εισαγωγή των CD-ROM. Εκτός από την εκμάθηση της χρήσης του συστήματος, το προσωπικό θα έχει να ασχοληθεί με πρακτικά προβλήματα όπως η επίβλεψη των computers, των περιφερειακών και του λογισμικού.

Τρόποι αντιμετώπισης του κόστους αγοράς του συστήματος είναι η ανακατανομή του προϋπολογισμού της βιβλιοθήκης ή αναζήτηση εξωτερικών πηγών χρηματοδότησης.

III. Η διάδοση των CD-ROM στην αγορά

Παρόλα τα αρνητικά στοιχεία που προαναφέρθηκαν, οι αριθμοί επιβεβαιώνουν τη διάδοση των CD-ROM στην αγορά. Το 1992 οι χρήστες των βάσεων online ήταν 1 εκατ., ενώ εκείνοι των CD-ROM ήταν 7, 5 εκατ. Στο ίδιο διάστημα αντίστοιχα οι ίδιοι αριθμοί χρηστών έκαναν 54 εκατ. online έρευνες, ενώ 150

εκατ. έρευνες σε CD-ROM (R.Rietdyk). Η υπεροχή τους είναι καταφανής.

Η δημοτικότητα τους οδηγεί τις κατασκευάστριες εταιρείες στην αύξηση του αριθμού των τίτλων που εκδίδονται σε CD-ROM με βάση τους την αντίστοιχη έντυπη έκδοση, αλλά και στην έκδοση νέων τίτλων κατευθείαν σε ηλεκτρονική μορφή.

Η αυξανόμενη ζήτηση στην αγορά των CD-ROM, η ποικιλία των προϊόντων και η ύπαρξη ανταγωνιστικότητας μεταξύ των εταιρειών, έχουν οδηγήσει σε μείωση του κόστους αγοράς των μηχανημάτων και του λογισμικού που απαιτείται για την ανάγνωση των βάσεων, ενώ δημιουργούνται δίκτυα με CD-ROM. Εξαιτίας αυτών έχει μειωθεί το κόστος έρευνας μεταξύ των ετών 1970 και 1993, ενώ υπάρχει αύξηση των εμπορικών βιβλιογραφικών βάσεων από 5 το 1990 σε 1000 το 1993.

Εξακολουθούν όμως να παραμένουν προβλήματα όπως η πνευματική ιδιοκτησία (copyright), δηλαδή ποιός είναι ο κάτοχος της πληροφόρησης, ο εκδότης της έντυπης μορφής στην οποία βασίζεται το CD-ROM ή ο δημιουργός της βάσης.

IV. Πρότυπα

Ήδη έχουν αποκρυσταλλωθεί τα βασικά πρότυπα που πρέπει να διέπουν τη χρήση των CD-ROM για να επιτρέπουν ευκολότερη προσαρμογή τους στις τεχνολογικές εξελίξεις και τη δυνατότητα να κινούνται σε διαφορετικές πλατφόρμες από UNIX σε DOS, Windows, Mac κλπ.

Από τα πιο σημαντικά πρότυπα για CD-ROM είναι το NISO Z39.60 που καθορίζει χαρακτηριστικά του όγκου και της μορφής του αρχείου για οπτικά μόνο αναγνώσιμα μέσα, "read only." Το ISO 9660 καλύπτει πλευρές της φυσικής δομής των CD-ROM π.χ. μέθοδος εγγραφής των στοιχείων στο δίσκο και μετατροπής από μια πλατφόρμα σε άλλη. Το πρότυπο ISO Z39.2 καθορίζει τον τρόπο εγγραφής βιβλιογραφικού κειμένου χρησιμοποιώντας δομή MARC. Το πρότυπο ANSI / NISO Z39.73-199X που δεν έχει ακόμα τελειοποιηθεί, καθορίζει το πρωτόκολλο ανάκτησης. Υπάρχει το γνωστό ASCII (American Standard Code for Information Interchange) πρότυπο για τα σύνολα χαρακτήρων που χρησιμοποιούνται. Δημιουργήθηκε επίσης πρότυπο για την αποτύπωση ήχου και κινούμενης εικόνας στο CD-ROM.

Χρειάζεται όμως να καθοριστούν και άλλα πρότυπα όπως για τη διανομή των στοιχείων (data delivery), την ακρίβεια στο κειμενικό υλικό για υψηλή ποιότητα στην αποτύπωση των στοιχείων με μορφή εικόνας με OCR (Optical Character Recognition).

Η ομοφωνία στις τεχνικές και τις διαδικασίες οδήγησαν στη βελτίωση της ποιότητας των CD-ROM, με αποτέλεσμα να

μειωθεί το κόστος πρόσβασης στα στοιχεία, συντομεύοντας συγχρόνως το χρόνο έρευνας και ανάκτησης στοιχείων. Επίσης τα πρότυπα βοήθησαν στην ενσωμάτωση των CD-ROM μέσα στα κυριότερα πληροφοριακά εργαλεία (M.Hlara & E.Greenrich, Access Information, Inc.).

V. CD-ROM και UNESCO

Τη σπουδαιότητα και χρησιμότητα των CD-ROM αποδεικνύει η υιοθέτησή τους από διεθνείς οργανισμούς όπως η UNESCO. Ο οργανισμός θεωρεί ότι η τεχνολογία αυτή είναι ένας εύσχημος και οικονομικά εφικτός τρόπος για τη διανομή μεγάλων όγκων πληροφόρησης στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι ερευνητές δεν έχουν εύκολη πρόσβαση στην πληροφόρηση, κυρίως για οικονομικούς λόγους. "Τα CD-ROM προσφέρουν την απλή καλύτερη λύση στο χάσμα πληροφόρησης ή στο λιμό βιβλίων που αντιμετωπίζουν οι χρήστες των αναπτυσσόμενων χωρών" (A.Abid & D.Pelissier, UNESCO).

Μ'αυτό το σκεπτικό η UNESCO κατασκεύασε ένα CD-ROM με τίτλο UNESCO databases με 10 βάσεις (π.χ. UNESLIB, AIDS, ENERGY κλπ.) χρησιμοποιώντας το λογισμικό micro CDS/ISIS. Σε εξέλιξη βρίσκονται άλλες βάσεις όπως το Index Translationum, World Heritage (σε πολυμέσα) και προγράμματα όπως το ADONIS σε CD-ROM για να διαδοθεί σε πολλές βιβλιοθήκες στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

VI. Εναλλακτικές λύσεις - μελλοντικές τάσεις

Συγκρίνοντας το κόστος των CD-ROM μ'εκείνο της online σύνδεσης για την ίδια πληροφορία, καταλήγουμε ότι το ετήσιο κόστος ενός CD-ROM (στοιχείο σύγκρισης οι βάσεις ABC-CLIO σε CD-ROM και online) ισοδυναμεί με το κόστος 115 online ερευνών διάρκειας 10 λεπτών η καθεμία. Σ'ένα χρόνο σε μια βιβλιοθήκη έγιναν 27 online έρευνες στις παραπάνω βάσεις, ενώ μόνο σε 3 μήνες έγιναν 159 έρευνες στα αντίστοιχα CD-ROM. Το μειωμένο κόστος των CD-ROM ανταγωνίζεται εκείνο του online, με αποτέλεσμα να πέσει η ζήτηση της online έρευνας και της έντυπης έκδοσης, ενώ αυξήθηκαν οι έρευνες σε CD-ROM (E.Valauskas, συγγραφέας).

Εναλλακτική λύση είναι επίσης το έντυπο. Είναι γεγονός ότι υπάρχει αισθητική και ψυχολογική διαφορά μεταξύ ηλεκτρονικού και έντυπου κειμένου. Ένα ποσοστό 40% του κειμένου χάνεται όταν διαβάζουμε στην οθόνη του υπολογιστή. Όπως υποστηρίζει ο Valauskas, τα computers είναι ιδανικά εργαλεία για αναζήτηση πληροφόρησης, για να βρούμε "ένα ψύλλο στ' άχυρα", αλλά για διαλογισμό και επιστημονικό γράψιμο χρειαζόμαστε ακόμα την επαφή με το χαρτί, το οποίο ασκεί στον επιστήμονα μια ξεχωριστή έλξη. Τα CD-ROM είναι

59ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ IFLA

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

εργαλεία για τη διανομή μεγάλων όγκων πληροφόρησης σε ευρύ κοινό, αλλά έχουν πεπερασμένη διάρκεια, σε αντίθεση με το χαρτί. Κατά τον εισηγητή δεν μπορούμε όμως να αγνοήσουμε τη νέα τεχνολογία και να προσκολληθούμε στην παραδοσιακή έντυπη μορφή της πληροφόρησης.

Γιατί, όπως υποστηρίζει η Ching-chih Chen (καθηγήτρια βιβλιοθηκονομίας, Simmons College, Βοστώνη), η τεχνολογία προχωρά και κατασκευάζει εργαλεία μεγαλύτερης ευκρίνειας και δυνατότητας αποθήκευσης, βελτιώνοντας τα τεχνικά χαρακτηριστικά και ξεπερνώντας τα εμπόδια, φθάνοντας στα πολυμέσα (συνδυασμός ήχου, εικόνας, κειμένου, κινούμενης εικόνας). Έτσι κατασκευάζει CD-ROM XA (Extended Architecture με FM video σε ένα CD-ROM), CD-I (Compact Disc Interactive: συνδέει γραφικά με έγχρωμη κινούμενη ψηφιακή εικόνα και ήχο), Photo-CD (συνδυάζει ήχο και φιλμ 35mm σε εγγράψιμο CD), CD-WORM (Write Once Read Many).

Οι στόχοι για το μέλλον είναι η βελτίωση της απόδοσης των δίσκων, η αύξηση του όγκου αποθήκευσης της πληροφόρησης ανά δίσκο, η κίνηση σε πιο ευέλικτα και ανοικτά πρότυπα που θα μπορούν να φιλοξενήσουν τις νέες τεχνολογίες.

VII. Συμπεράσματα

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι τα πλεονεκτήματα της χρήσης των CD-ROM επισκιάζουν τα μειονεκτήματά τους και μας ωθούν να εναγκαλιστούμε την τεχνολογία αυτή. Είναι καθήκον των σημερινών βιβλιοθηκών, που αύριο θα αντικρίσουν τον 21ο αιώνα, να χρησιμοποιήσουν τα νέα εργαλεία πληροφόρησης παροτρύνοντας και εκπαιδεύοντας τους αναγνώστες να ανασύρουν μέσα από τις νέες πηγές πληροφόρησης τις απαντήσεις για την έρευνά τους. Μόνο τότε οι βιβλιοθήκες αποκτούν την πραγματική τους διάσταση όταν παρέχουν την καλύτερη υπηρεσία προς τον τελικό χρήστη που αποτελεί το κέντρο της "ζωντανής" (virtual) βιβλιοθήκης του μέλλοντος.